

NYEMCSOK ATTILA

Egy rágalalmazási per tanulságai: a Kelemen–Szakáts-vita

1926. január végén még a politikai töltetű sajtóperekhez egyébként hozzászokott nagyközönség érdeklődését is felkeltette Szegeden egy több éve húzódó rágalalmazási per főtárgyalása. Az érdeklődés nem volt alaptalan: a szegedi közélet és a politikai elit két közismert alakja, Kelemen Béla és Szakáts József indított egymás ellen kölcsönös rágalalmazási és becsületsértési pert Kelemen 1922-ben megjelent naplója és az annak kapcsán kirobbant sajtópolemia nyomán. Az ügyek tárgya sem volt mindennapos: mindkét politikus magáénak tulajdonította az elsőséget és a vezető szerepet a szegedi ellenforradalmi mozgalom elindításában, és mellesleg a másikat súlyosan sértő, személyeskedő megjegyzéseket is tett.

De ki is volt az a két politikus, aki 1926. január 27-én főmagánvádlóként szemben állt a Szegedi Törvényszék 2. emelet 94. számú tárgyalótermében? Bár mindketten hasonló társadalmi közegből, a délalföldi úri középosztály soraiból származtak, kétségtelenül Kelemen Béla mögött állt figyelemreméltóbb családi háttér, illetve érdemdúsabb politikai pálya. Kelemen egy eredetileg erdélyi kismemesi család sarja volt, apja Kelemen István szegedi ügyvéd. Legnevesebb őse dédapja, Kelemen László (1762–1814) a magyar nyelvű hivatásos színjátszás megalapítója volt. Az 1863-ban Szegeden született Kelemen a szülővárosában megszerzett érettségi után Kolozsvárt és több német egyetemen (Berlin, Heidelberg) is folytatott jogtudományi tanulmányokat, végül Budapesten szerzett diplomát. A család kedvező anyagi helyzetét jelzi, hogy nemcsak németországi egyetemi tanulmányait fedezték, hanem később nyugat-európai körutazásokat is tehetett.¹ Már fiatalon látványos vármegyei karriert futott be, valószínűleg nem kis részben rokona, Zsilinszky Mihály² akkori főispán hathatós támogatásának is betudhatóan: előbb vármegyei aljegyző, 1891–1894 között a dorozsmai járás főszolgabírája, majd Szegeden ügyvédi praxist indít. Az 1901-es országgyűlési választásokon lép fel először a tápéi kerületben a függetlenségi párt színeiben, ahol vereséget szenved, de a Kúria a választás eredményét megsemmisíti, és az 1902-ben megismételt választásokon már mandátumot szerez, amelyet az 1905-ös, 1906-os és 1910-es választásokon is megőriz. 1906-ban a koalíciós kormány kinevezte Csongrád megye és Szeged város főispánjává. A tisztséget 1910-ig töltötte be, amikor a függetlenségi párt kettészakadásakor a Kossuth Párthoz csatlakozott, és a Khuen-Héderváry-kormány beiktatásakor lemondott a főispáni posztról. Országgyűlési mandátumáról 1917-ben mondott le, amikor ismét szegedi

¹ Kelemen pályafutásának bemutatásához – a per során elhangzottakon túlmenően – az országgyűlési almanachok adatait használtuk fel.

² Zsilinszky Mihály (1838–1925) akadémikus, történész, politikus, Bajcsy-Zsilinszky Endre nagybátyja, 1889–1892-ben Csongrád megyei főispán. Zsilinszky második felesége Reök Ilona volt, Kelemen Ida nevű nővére pedig Reök Ilona nővéréhez, Reök Iván mérnökhöz – a szegedi Reök-palota építetőjéhez – ment feleségül. A Reök-család részletes genealógiáját lásd: Czeglédi Imre: *Munkácsy ősei és rokonsága*. (A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 22. Békéscsaba, 2001.)

főispánná nevezték ki. Hivatalát az őszirózsás forradalmat követően, 1918 novemberében hagyta el. A perben Szakáts telekkönyvi kimutatásokra hivatkozva azt állította, hogy Kelemen ezer holdas szülői örökséget „urizált el”, Kelemen saját állítása szerint viszont csak 200 holdnyi rossz minőségű, veszteséget termelő földön gazdálkodott. A korabeli politikai viszonyokra jellemző, hogy Kelemen védője azzal magyarázta védence elszegényedését (Kelemen a bíró kérdésére vagyontalannak vallotta magát), hogy négy választás, egy petíciózás és két főispáni installáció költségeit kellett fedeznie saját vagyonából. A megmaradt 93 holdnyi birtoka pedig a trianoni béke után a határ túloldalára esett, ezért szükségáron kényszerült eladni.³

A másik szereplő, a kecskeméti születésű szenterzsébeti Szakáts József (1879–1938) nehezebb anyagi körülmények közül indult. Apja a kecskeméti református kollégium tanára volt. Szakáts – Kelemenhez hasonlóan – állam- és jogtudományi doktori címet szerzett. 1919-ig politikai szereplés nem fűződik nevéhez, ügyvédként, illetve a hatalmas Pallavicini-uradalom hitbizományi ügyészeként dolgozott. A világháború alatt a Tiszai Ármentesítő Társulat igazgatójaként is működött, és erre hivatkozva elérte a katonai szolgálat alóli mentesítését, amit a per során Kelemen nem mulasztott el felróni. 1922-ben kormánypárti jelöltként a mindszeri kerület mandátumát nyerte el. Érdekesség, hogy a korábban újságíróként dolgozó Andor bátyja is bekapcsolódott 1919-ben a nagypolitikába, és előbb a Friedrich-kormány sajtófőnökeként működött, majd a Huszár-kormányban államtitkári pozíciót kapott, és 1922-ben a békési választókerületben ellenzékiként szintén mandátumot szerzett.

Mi váltotta ki a két közismert szegedi politikus perlekedéssé fajuló vitáját? Kelemen 1922 decemberében saját költségén kiadott terjedelmes – több mint 600 oldalas – könyvben foglalta össze a szegedi ellenforradalmi szervezkedéssel, illetve kormánnyal kapcsolatos emlékeit.⁴ A sajátos műfajú könyv alapját Kelemen korabeli naplófeljegyzései adják, amelyeket kiegészített az eseményekhez utólag hozzáfűzött kommentárjaival, valamint sajtóhírekkel és hivatalos dokumentumokkal. A már csak műfajánál fogva is kétségtelenül Kelemen személyére és tevékenységére épülő könyv mindenestre kivívta Szakáts nemtetszését, aki a *Szeged* 1922. december 31-i számában vitriolos hangú recenziót közölt Kelemen munkájáról.⁵ Szakáts szerint Kelemen munkája „nem történelem, hanem egy öreg embernek csodálatos találkozása a gyermekkor haboskávéival, Stanci nénivel és beteges törekvés arra, hogy önmagát és családfáját Magyarország történetébe beállítsa. [...] A könyvnek nemcsak szerzője e célból természetesen önmagával foglalkozik legtöbbet és az izléstelenség határáig agyondicsért Énje, meg az »érdekes« Béla napok, uzsonnák és vacsorák mellett elhomályosul a valódi történelem, és végeredményben a könyvnek értéket képviselő része nem egyéb, mint az akkori idők valóban történelmet jelentő okiratainak, röpiratainak és jegyzőkönyveinek egyszerű gyűjteménye.” [kiemelés az eredetiben] Szakáts azonban nem a könyv forrásértéke miatt aggódik elsősorban: „A családfájától idegen személyeket nem mindig dicséri [ti. Kelemen], azok közül némelyeket vipera módjára megmar. Így harap engem is, akinek egyetlen bűne, hogy behoztam az Antibolsevista Comitéba s az itt való ta-

³ Szerdán reggel megkezdték a négy éve húzódó Kelemen–Szakáts sajtópörök főtárgyalását. Dél-magyarország, 2. évfolyam, 1926. jan. 28.; Február 15-ére napolták el a Kelemen–Szakáts-pör fő-tárgyalását. Délmagyarország, 2. évf. 1926. jan. 29.

⁴ Kelemen Béla: *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez. (1919.) Naplójegyzetek és okiratok. Szerző kiadása, Szeged, 1923.*

⁵ Szakáts József dr.: *Megjegyzések dr. Kelemen Béla könyvéhez. Szeged, 3. évf. 1922. dec. 31.*

lálkozások során alkalmam nyílt felismerni egyéniségének valódi értékét és némelykor kontrarikírozni a köz rovására való hiú törekvéseit.”

Kelemen természetesen nem hagyta szó nélkül Szakáts írását, és 1923. január 4-én a *Szegedben*, valamint a *Szegedi Új Nemzedékben* – „mert egy percre sem engedhetem megingatni a hitet művem történelmi hitelességében” – több mint egy egész oldalon válaszolt rá.⁶ Kelemen először Szakáts állítólagos főispáni ambícióira tért ki, és kifejtette, hogy Szakátsot jellembeli hibái folytán alkalmatlannak találta erre a pozícióra, és ellenezte kinevezését, mivel Szakáts megrogzott kártyás („tipikus Károlyi Mihály-féle szerencsejátékos”), akire az ország sorsának intézését bízni nem szabad. Kelemen nem önmagában azt a tényt kifogásolta, hogy Szakáts „nagyban kártyázik”, hanem azt a körülményt, hogy az osztályellentétek kiéleződése idején az úri hibák tipikus képviselőjeként gyűlöletet keltett az alsóbb néposztályban a középosztállyal szemben, miközben az ellenforradalmi kormány legfontosabb feladata a polgárság és munkásság közötti együttműködés megteremtése volt. Kelemen emellett rágalmazásnak minősítette Szakátsnak a Kelemen-család nemességét megkérdőjelező állítását. Kifejtette, hogy már dédatyja, a magyar színművészetet megteremtő Kelemen László is armális nemesként szerepelt az iskolai anyakönyvben, és a család minden tagja azóta is használja a nemesi címet. Kelemen viszont Szakátsot másodrendű nemesnek minősítette, aki a háború idején nem teljesítette hazafias kötelezettségét (ti. nem teljesített katonai szolgálatot). Hivatkozott arra is, hogy könyvét még megjelenés előtt megmutatta a szegedi ABC tagjainak (így például Gömbös Gyulának, Eckhardt Tibornak, Zadravecz Istvánnak), kérve a ténybeli tévedések kiigazítását, és idézi mások mellett Kozma Miklós elismerő szavait: „Magam is gondolok néha arra, hogy az akkor átélteket leírom és így duplán öröm nekem ez a könyv, mert ez minden memoárnak gerincét és vezérfonalát fogja képezni.”⁷ Kelemen végül bejelenti, hogy sajtó útján elkövetett rágalmazás és becsületsértés miatt bűnvádi feljelentést tett Szakáts ellen.

Szakáts a *Szeged* 1923. január 14-i számában *Megjegyzés Kelemen Béla dr. válaszához* címmel reagált Kelemen cikkére. A kéthasábos írásban Szakáts magának a kártyázásnak a tényét nem vonja kétségbe, de azt visszautasítja, hogy vagyoni viszonyaival arányban nem álló módon kártyázott volna. Kelemen másik vádjára, miszerint dorbézolásaival megbotráncoltatta a „dolgozó munkás, tisztos polgári elemet”, viszontváddal válaszolt. Megkérdőjelezte, hogy egy olyan embernek, aki „az atyja által szerzett ezer holdas birtokát csaknem egészében elurizálta”, van-e joga róla így írni. Szakáts Kelemen vitatott nemessége kapcsán kijelentette: „Ide kutyabőr kell s a vármegyénel kihirdetett nemesség.”

A sajtóvita záró felvonását Szakátsnak 1923. január 23-án szintén a *Szegedben* megjelent Nyilatkozata jelentette. Az ügy lovagias rendezésével próbálkozó Kelemen párbajsegédei, Tirts Béla csendőrezredes és Csenkey Géza honvédőrnagy visszaadták Kelemennek megbízásukat, miután a 9. honvéd gyalogezred becsületügyi választmánya úgy ítélte meg, hogy az ügy lovagias elintézésre nem alkalmas, mivel előzményei bírói útra tereltettek. Erre reagált Szakáts, kijelentve, hogy az ügy valóban alkalmatlan lovagias elintézésre, de nemcsak a bírósági eljárás megindítása miatt, hanem azért is, mert Szakáts szerint Kelemen még 1919 júniusában elvesztette lovagias elégtétel kérésére vonatkozó képességét, amikor egy – a könyvében is idézett – súlyos sértést válasz nélkül hagyott.

⁶ Figyelemreméltó, hogy – mint a per során kiderült – Szakáts véleményét a kormánypárti *Szegedi Új Nemzedék* és a *Szegedi Friss Újság* nem volt hajlandó leköszölni, így jelent meg a liberális *Szegedben*. A Szakáts–Kelemen sajtóperben még mindig a bizonyítékok előterjesztésénél tartanak. *Szegedi Új Nemzedék*, 8. évf. 1926. febr. 16.

⁷ Kozma visszaemlékezése (*Összeomlás 1918-19*) végül csak 1933-ban jelent.

Miután az előbb részletesen idézett sajtóvitát mindkét fél azzal zárta, hogy rágalmozásért bírói úton kér elégtételt, megindult a két bünvádi eljárás.⁸ Az, hogy a per főtárgyalására csak három év elteltével került sor, több körülménynek is köszönhető. Mivel Kelemen véleményét sértőnek találta a Csónakázó Egylet, valamint a Kaszinó, és provokálták, Kelemen elfogultságot jelentett be a Szegedi Királyi Törvényszék valamennyi bírāja ellen, és kérte kizárásukat az eljárásból. Kérelmét arra alapozta, hogy a bírák is tagjai a Csónakázó Egyletnek és a Kaszinónak, így nem tudnának elfogulatlanul ítélezni. Az elfogultsági kifogás megjárta a Királyi Kúriát, míg végül jogerősen elutasították, és a Szegedi Királyi Törvényszék 1926 januárjában megkezdhette a per tárgyalását.⁹ Másrészt Szakáts 1922-ben a mindszeinti kerületben mandátumot nyert, ezért addig nem lehetett megindítani ellene a bünvádi eljárást, amíg a Nemzetgyűlés fel nem függeszti mentelmi jogát.

A mentelmi eljárás sem teljesen a megszokott menetrend szerint alakult. Kelemen Szakáts mindhárom írása, az 1922. december 31-i, az 1923. január 14-i és a január 23-i *Szeged*-cikk alapján sajtó útján elkövetett rágalmozás és becsületsértés miatt tett feljelentést. A Nemzetgyűlés mentelmi bizottsága 1924. január 18-án a három ügyet külön tárgyalta, és miután megállapította, hogy zaklatás esete nem áll fenn, javasolta a Nemzetgyűlésnek Szakáts mentelmi jogának mindhárom ügyben történő felfüggesztését.¹⁰ A Nemzetgyűlés plenáris ülése elé 1924. május 15-én került a mentelmi bizottság jelentése. Az elnöklő Scitovszky Béla először az 1923. január 23-i nyilatkozat ügyét tette fel szavazásra (miután hozzászólás nem érkezett az ügyszó), de – valószínűleg a teljes érdektelenség miatt – senki nem reagált a szavazási felhívásra, így megállapította, hogy a Nemzetgyűlés nem járult hozzá Szakáts mentelmi jogának felfüggesztéséhez. Az öt perc szünet után folytatott ülés ezután már gördülékenyen folyt, és a másik két ügyben felfüggesztették Szakáts mentelmi jogát, szabad utat engedve a büntetőeljárásnak.¹¹

A hároméves eljárásjogi huzavona a legkevésbé sem csökkentette a szegedi közvélemény érdeklődését a per iránt, és az első tárgyalási napon zsúfolásig telt tárgyalóterem fogadta a két pereskedő politikust. A monstre per a Szegedi Törvényszék számára is jelentős megterhelést jelentett: a perben a megidézni javasolt 220 tanúból végül 168-at hallgattak meg, és 21 tárgyalási napot tartottak. Ezért az ügyben eljáró Vild-tanácsot a per idejére mentesítették a többi folyamatban lévő pere tárgyalása alól, és *ad hoc* tanácsokat alakítottak azok vitelére.

A szerzteágazó per lefolyását két szempontból tekintjük át: egyrészt azt vizsgáljuk, hogy a per során napvilágra került információk mennyiben egészítik ki vagy módosítják a szegedi ellenforradalmi szervezkedés kezdeteiről szóló politikatörténeti ismereteket, másrészt az 1919-es szegedi ellenforradalmi politizálás társadalmi közegét, fogadtatását kíséreljük meg rekonstruálni a bírósági tárgyalás alapján.

A tárgyalást uraló – és a közönség érdeklődését leginkább felkeltő – témát a szegedi ellenforradalmi szervezkedés előzményei alkották, vagyis hogy ki milyen szerepet játszott az eseményekben. Szakáts elsősorban saját, az ellenforradalmi mozgalomban betöltött szerepének háttérbe szorítását kérte számon Kelemenen.¹² Kelemen könyvében több helyen is

⁸ Sajnálatos módon sem a törvényszéki, sem az ítéltáblai eljárás iratai nem lelhetők fel a Csongrád Megyei Levéltárban, így az eljárást a korabeli sajtó alapján kíséreltük meg rekonstruálni.

⁹ Szerda reggel Kelemen–Szakáts-pör. Délmagyarország, 2. évf. 1926. jan. 27.

¹⁰ Az 1922. évi június hó 16-ára összehívott Nemzetgyűlés Irományai. 9. köt. Budapest, 1924. 130–135.

¹¹ Az 1922. évi június hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés Naplója. 24. köt. Budapest, 1924. 31.

¹² Szakáts József dr.: Megjegyzés dr. Kelemen Béla könyvéhez. Szeged, 3. évf. 1922. dec. 31.

egyértelműen saját bekapcsolódásához köti a mozgalom születését: „Úgy látom, Szakáts és néhány fiatal barátja komolyan elhitetik magukkal, hogy az A.B.C. alakulat nekik köszönheti létezését, márpedig, ha úgy maradnak együtt, ahogyan őket április 25-én találtam, azt hiszem, az ő kezdeményezésük megmaradt volna a négy fal közti »titkos« megbeszélések színvonalán és nívóján.”¹³ Másutt hozzát teszi, hogy „az előzményekről teljesen hű képem van, ha megállapítom, hogy minden határozott cél és irány nélkül, nem is mindig ugyanazok, hanem hol egyik, hol másik szegedi polgár ebből a társaságból három vagy négy ízben tanácskozott együtt...”¹⁴

Az események rekonstruálásához a tárgyalásokon elhangzott tanúvallomások mellett az ellenforradalmi szervezkedés két vezetőjének memoárja is rendelkezésünkre áll. Ifj. Bokor Pál ügyvéd már jóval az események és a per után, 1939-ben *Szegedországtól Magyarorszáig* címmel adta ki 1919-es visszaemlékezéseit. Polgár Péter, szintén szegedi ügyvéd viszont a per során fedte fel,¹⁵ hogy az Ujlaki Antal ismert szegedi újságíró neve alatt 1921-ben megjelent kötet valójában az ő saját, Ujlaki kérésére írt munkája.¹⁶ Abban megegyeztek a vallomások, hogy a későbbi Antibolsevista Comité három fiatal szegedi ügyvéd – ifj. Bokor Pál, Szakáts József és Polgár Péter – szervezkedéséből indult. „Valóban telefonkönyvet vettünk elő és kerestük össze a polgári társadalom hasonló gondolkodású tagjait.”¹⁷ A mozgalom szellemi vezére Bokor szerint Szakáts volt.¹⁸ Polgár így adja vissza könyvében a kezdeteket: „Ezekben a szomorú napokban [1919. március végén] a Fekete-sas utca egyik házában esténként összegyűjtött három, még a fiatalabb nemzedékhez tartozó ügyvéd: Bokor Pál dr., akinek lakásán voltak az összejövetelek, Szakáts József dr., és Polgár Péter dr., aki ekkor a városnál, mint helyettes tanácsnok működött.”¹⁹ Az, hogy pontosan mikor és kiknek a részvételével került sor az első összejövetelre, az ellentmondó vallomások és visszaemlékezések miatt utólag pontosan már nem állapítható meg. Bokor könyvében 1919. március 25-ét adja meg az első tanácskozás időpontjaként, és 43 résztvevőt sorol fel.²⁰ Ehhez képest a per során (tehát az eseményekhez időben jóval közelebb) 26 emberre emlékezett.²¹ Szakáts vallomásában 1919. április 6-ára tette az első összejövetel időpontját, és szerinte huszonkilencen állapították meg a mozgalom céljait.²² Ehhez közeli időpontot közöl Polgár is. Szerinte 1919. április 4-én volt az első tanácskozás, de név szerint – a három kezdeményező ügyvéden túl – csak kilenc személyt említ.²³ Bokor – a résztvevők közül egyedülként – a per során azt is hozzátette, hogy a mozgalom tagjainak létszámát 12 főre apasztották.²⁴ Ezt

¹³ Kelemen: *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez*, 285.

¹⁴ Kelemen: *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez*, 75.

¹⁵ Február 15-ére napolták el a Kelemen–Szakáts-pör főtárgyalását. Délmagyarország, 2. évf. 1926. jan. 29.

¹⁶ Ujlaki Antal: *Szeged a forradalomban és a nemzeti föltámadásban. Krónikás adatok*. Szeged, 1921.

¹⁷ *Egy történeti könyv elmérgesedett kritikája a szegedi törvényszék előtt*. Szegedi Új Nemzedék, 8. évf. 1926. jan. 28.

¹⁸ A Kelemen–Szakáts-pör folytatólagos tárgyalása. Szegedi Friss Újság, 27. évf. 1926. márc. 23.

¹⁹ Ujlaki: *Szeged a forradalomban és a nemzeti föltámadásban*, 79–80.

²⁰ Bokor Pál: *Szegedországtól Magyarorszáig. Visszaemlékezés a szegedi ellenforradalmi napokra 1919*. Szeged, 2005. 32–33.

²¹ A Kelemen–Szakáts-pör folytatólagos tárgyalása. Szegedi Friss Újság, 27. évf. 1926. márc. 23.

²² *Egy történeti könyv elmérgesedett kritikája a szegedi törvényszék előtt*. Szegedi Új Nemzedék, 8. évf. 1926. jan. 28.

²³ Ujlaki: *Szeged a forradalomban és a nemzeti föltámadásban*, 80–81.

²⁴ A Kelemen–Szakáts-pör folytatólagos tárgyalása. Szegedi Friss Újság, 27. évf. 1926. márc. 23.

más forrás nem támasztja alá, és ellentmond ennek az a tény is, hogy 1919. április 25-én, Kelemen bekapcsolódásakor 28 fős társaságból választották meg a végrehajtó bizottságot. Az mindenesetre valószínűsíthető, hogy valamiféle formalizálásra már a Kelemen belépése előtti szakaszban sor került, mert Bokor úgy fogalmazott, hogy négy ülés után alakult meg az ABC.²⁵ Kelemen már idézett véleményét a kérészéletű ellenforradalmi szervezkedésről Kószó István is megerősítette vallomásában: „...az ellenforradalmi mozgalom megindulása nehezen ment, itt is, ott is tárgyaltak egyes csoportok s az ember nem tudta, hogy melyikhez szegődjön.”²⁶

A Bokor-féle csoportosulást az emelhetette ki a többi próbálkozás közül, hogy tudatosan törekedtek arra, hogy a középrétegeket minél szélesebben bevonják a szervezkedésbe. Szivessy Lehel ügyvéd megfogalmazása szerint „Szakáts lakásán társadalmi különbség nélkül gyűltek egybe a mozgalom elején”.²⁷ Ez a gyakorlatban annyit jelentett, hogy a városi tisztviselők, bírák, ügyészek, egyháziak, katonatisztek mellett a kisgazda- és iparosréteg képviselői is jelen voltak a tanácskozáson. Ezért is szorulhat magyarázatra, hogy a szervezkedésbe miért csak a Bécsből Szegedre érkező Gömbös Gyula kifejezett nyomására kapcsolódott be Kelemen, miközben a szegedi ellenforradalmi közélet számottevő alakjai kezdetektől részt vettek benne. Erre a kézenfekvő kérdésre Bokor Pál azt a meglepő magyarázatot adta, hogy a „Comité nem tartotta politikailag teljesen megbízhatónak”.²⁸ Mivel más forrás nem erősíti meg Bokor véleményét, érdemes az ellenforradalmi mozgalom résztvevőinek 1918–1919-es politikai szerepvállalása felől is megközelíteni a kérdést. Kelemen könyvében közreadja a szegedi Károlyi-féle függetlenségi párt tisztikarának névsorát.²⁹ Ha összevetjük ezt a listát az 1919. áprilisi szervezkedés résztvevőinek Bokor és Kelemen alapján rekonstruálható ötvenfős jegyzékével,³⁰ akkor kiderül, hogy az ötven ellenforradalmárból mindössze 16 fő nem volt tagja a Károlyi-párt helyi vezetőségének, azaz 68%-uk 1918 őszén, 1919 elején a Károlyi-párt aktív támogatója volt. Kelemen maga is megjegyzi, hogy „[m]ég nagyobb bajnak tűnik fel előttem az, hogy Becsey, Pap Róbert, Szakáts ragadták magukhoz a kezdeményezést, éppen azok, akik itt Szegeden a Károlyi Mihály-pártnak voltak vakbuzgó hívei és támogatói még akkor is, amikor Lovászyék is elfordultak attól a kreténtől”.³¹

A valódi politikai motivációkat talán Kószó István – a Bethlen-kormányban 1925-ig belügyi államtitkár – fejezte ki legszemléletesebben: „Az volt a nézetünk, hogy a szociális politikával majd így sikerül a levegőt megtisztítani.”³² Az 1918. őszi forradalmi és 1919. tavaszi ellenforradalmi mozgalom közötti nagyarányú – a véletlen egybeesésen túlmutató – átfedés már a középrétegek új politikai aktivitásának jeleként értelmezhető, és Kelemen távolmaradása (távoltartása) a hagyományos dualizmuskori uralkodó elitel szembeni bizal-

²⁵ *Zdravec-pogrom kijelentései a Szakáts–Kelemen-pör keddi tárgyalásán*. Délmagyarország, 2. évf. 1926. márc. 24. (Az ülések jegyzőkönyveit Kelemen a könyv megírásához elkérte Bokortól, de az utóbbi – állítása szerint – nem kapta vissza azokat.)

²⁶ *A Kelemen–Szakáts-pör*. Szegedi Új Nemzedék, 8. évf. 1926. márc. 23.

²⁷ *Öt tanut hallgattak ki a Kelemen–Szakáts-pör pénteki tárgyalásán*. Délmagyarország, 2. évf. 1926. márc. 27.

²⁸ *A Kelemen–Szakáts-pör folytatólagos tárgyalása*. Szegedi Friss Újság, 27. évf. 1926. márc. 23.

²⁹ Kelemen: *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez*, 559.

³⁰ Bokor: *Szegedországtól Magyarorszáig*, 32–33.; Kelemen: *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez*, 74.

³¹ Kelemen: *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez*, 74.

³² *A Kelemen–Szakáts-pör folytatólagos tárgyalása*. Szegedi Friss Újság, 27. évf. 1926. márc. 23.

matlanság tünete lehetett. Teljes bizonyossággal a kérdés a szegedi politikai eliten belül végbement mozgások részletes feltárásával válaszolható meg.

Bár a Szakáts és Kelemen közötti sajtóvita, majd per elsődlegesen a szegedi ellenforradalmi mozgalomban betöltött szerephez kapcsolódott, és a helyi közvélemény érdeklődését is a titkos szervezkedés várható kulisszatitkai keltették fel elsősorban, a pert más szempontból is érdemes megvizsgálnunk. Mind Szakáts, mind Kelemen megpróbálta saját politikai szerepének igazolása mellett ellenfelét diszkreditálni, a másik fél hitelét megkérdőjelezni már a sajtópárbajban és később, a bírósági tárgyalás során is. A két úri középosztálybeli, hasonló státusú politikus egymás lejárata érdekében megfogalmazott vádjai alkalmasak arra, hogy bemutassák társadalmi osztályuk ethoszát, magatartásmintáit és presztízsképző szempontjait. Jellemző módon a per egyik kulcskérdése a két politikus nemesi származása körül forgott. Szakáts már első cikkében azzal vádolta Kelemen, „hogy csak bitorolja a nemességet és a nemes nemzetségeket jellemző úri felfogást és modort csak színleli, de hatvan évi meddő küzdelem után sem tudta elsajátítani”.³³ Kelemen válaszcikkében dédapjára, a színtársulat-alapító Kelemen Lászlóra hivatkozik, aki 1781-ben nobilesként szerepelt a pesti piarista gimnázium lajstromában.³⁴ Mivel Szakáts nemességét formailag megkérdőjelezni nem tudta, Kelemen a 20. század elején már kissé anakronisztikus módon próbált visszavágni. Emlékeztetett arra, hogy „az oklevelekben harcsát trancsíroz Szakáts őse és így valószínűleg nem fegyveres érdemek miatt kapott címeres nemességet a Szakáts-család”.³⁶ A törvényszéki ítélet végül megállapította, hogy Kelemen nem tudta ugyan szabályszerűen igazolni nemességét, a becsatolt iskolai bizonyítványok alapján mégis Kelemen jogosan használja a nemességet.³⁷

A másik kérdés, amellyel viszont Kelemen próbálta Szakáts erkölcsi integritását megkérdőjelezni, a világháborús katonai szolgálat alóli kibújás volt. Szakáts ugyanis – ahogy arról már szó esett – a bevonulás alól a Hármaskör Algyői Árvízmentesítő Társulat igazgatójaként mentesítést kapott mint nélkülözhetetlen személy. Szakáts azzal a korabeli közhangulatban valószínűleg kevésbé meggyőző érveléssel próbált védekezni, hogy „a harc nemcsak a golyófronton, hanem a kenyérfronton is dúlt, s a kenyérfronton becsülettel harcolni éppoly tisztesség, mint meghalni az ellenség előtt”.³⁸

Hasonlóképpen az úri középosztály rendies gyökereit jelezte a párbajképesség körüli vita. „Az úri életforma külsőségei közé tartozott a párbajozás is, sőt talán az volt az egyik legfőbb ismérve az úriembernek, hogy nézeteltéréseit lovagias úton rendezhette. A párbaj és az úriemberi mivolt tehát szervesen összekapcsolódott.”³⁹ Bár az 1910-es évektől csökkenni kezdett a párbajok száma,⁴⁰ Szakáts még természetesen vetette fel a párbajképességgel együtt Kelemen úriemberi mivoltának elvesztését. Szakáts állítása szerint ugyanis, amikor

³³ Szakáts József dr.: *Megjegyzés dr. Kelemen Béla könyvéhez*. Szeged, 3. évf. 1922. dec. 31.

³⁴ Dr. Kelemen Béla: *Válasz dr. Szakáts József nemzetgyűlési képviselő, ügyvéd úrnak*. Szeged, 4. évf. 1923. jan. 4.

³⁶ *A Kelemen–Szakáts-féle pör tárgyalásában még mindig csak a legelején tartanak*. Délmagyarország, 2. évf. 1926. febr. 16.

³⁷ *Ítélet a Kelemen–Szakáts-pörben: Szakáts József büntetése 11 millió, Kelemen Béla büntetése 14 millió*. Délmagyarország, 2. évf. 1926. máj. 7.

³⁸ *Az utolsó tanuk után a bizonyítás kiegészítését kéri a Kelemen–Szakáts-pörben*. Délmagyarország, 2. évf. 1926. ápr. 22.

³⁹ Novák Béla: *A párbajozó úriember. A párbaj története Magyarországon és társadalmi hatásai, 1867-től 1945-ig*. 45. PhD értekezés. ELTE BTK, Budapest, 2007. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/novak/diss.pdf>

⁴⁰ Novák: *A párbajozó úriember*, 183.

egy csónakházbeli vacsorán elhangzott sértést nem torolt meg párbajjal, Kelemen lovagias elégtétel kérési képessége megszűnt. Kelemen ezzel szemben a 9. gyalogezred becsületügyi választmányának véleményére hivatkozott, ami szerint az ügy nem volt lovagias elintézésre alkalmas.⁴¹ A törvényszéki ítélet végül modernebb álláspontot foglalt el ebben az erősen anakronisztikus vitában, és megállapította, hogy „ha valaki lovagias elégtételt nem kért, az úr címzés tőle meg nem vonható, mert az úr fogalmát más tényezők döntik el”.⁴²

A Szegedi Királyi Törvényszék 1926. május 6-án hirdette ki végül az elsőfokú ítéletet, amely mindkét politikust elmarasztalta. Szakátsot kétfrendbeli rágalmazás vétségében találta bűnösnek Kelemen nemességének kétségbe vonásáért és azért az állításért, hogy Kelemen a földbirtokrendező eljárásban a kisemberek igényei elé furakodott. Ezért Szakáts kétszer ötmillió korona fő- és kétszer egymillió korona mellékbüntetést kapott. Kelemen egy rendbeli becsületsértésben mondta ki bűnösnek a bíróság, amiért Szakátsot tipikus Károlyi Mihály-féle szerencsejátékosnak minősítette, és kétszer hatmillió korona fő- és kétmillió korona mellékbüntetéssel sújtotta. A feltűnő eltérést a kiszabott büntetések súlyában a bíróság azzal indokolta, hogy Szakáts hírlapi cikkére Kelemen könyvének kihívó hangja szolgált alapul.⁴³ Az ítélet ellen mindkét politikus fellebbezett, így másodfokon a Szegedi Ítéltábla járt el, immár teljes érdektelenség közepette. A tábla 1926. december 3-án kihirdetett jogerős ítéletével leszállította a büntetéseket, így Kelemen kétszer kétmillió korona főbüntetést és kétszer 200 ezer korona mellékbüntetést tartozott fizetni, míg Szakátsra kétszer négymillió korona fő- és kétszer 200 ezer korona mellékbüntetést szabtak ki.⁴⁴ Mivel mind Kelemen, mind Szakáts semmisségi panaszt nyújtott be, végül a Kúria is foglalkozott az ügyvel. Az 1927. november 10-én kihirdetett kúriai ítélet a Szakátsra vonatkozó táblai határozatot teljes egészében helybenhagyta, míg Kelemen esetében, bár bűnösségét megállapította a Kúria is, a büntetés kiszabását mellőzték vele szemben, azzal az indokkal, hogy bár Kelemen valótlán, téves és önkényes megállapításokat tett könyvében, Szakáts az elvárható nyugodt hangú válasz helyett személyes élű nyilatkozatot tett, és ezzel okot adott Kelemennek a hasonló hangvétel használatára.⁴⁵

Bár a bíróság végül mindkét politikust jogerősen elmarasztalta, politikai értelemben kétségkívül Szakáts bizonyult a per vesztesének. Konkrét forrással ugyan nem bizonyítható, de igen nagy a valószínűsége, hogy éppen a tárgyalás során elhangzott – Szakátsot politikusként és magánemberként is negatívan beállító – állítások is hozzájárultak ahhoz, hogy országos politikai karrierje lezárult, és az 1926-os választásokon visszalépett a jelöltségtől.⁴⁶

A per politikai értelemben – Szakáts személye mellett – magát a szegedi ellenforradalmi mítoszt érintette a legérzékenyebben. A szegediek tevékenységét az ellenzéki – különösen az emigráns – sajtó és politikusok mindvégig élesen támadták. Ezúttal azonban két

⁴¹ Nyilatkozat. Szeged, 4. évf. 1923. jan. 23., valamint Február 15-ére napolták el a Kelemen–Szakáts-pör főtárgyalását. Délmagyarország, 2. évf. 1926. jan. 29.

⁴² Ítélet a Kelemen–Szakáts-pörben: Szakáts József büntetése 11 millió, Kelemen Béla büntetése 14 millió. Délmagyarország, 2. évf. 1926. máj. 7.

⁴³ Ítélet a Kelemen–Szakáts-pörben, id. mű

⁴⁴ A tábla kihirdette az ítéletet a Kelemen–Szakáts-pörben. Délmagyarország, 2. évf. 1926. dec. 4.

⁴⁵ A Kúria is megállapította Kelemen Béla bűnösségét, de a büntetés kiszabását mellőzte. Délmagyarország, 3. évf. 1927. nov. 11.

⁴⁶ Szakáts az ítéltáblai tárgyalás előtt – a választások miatti várható akadályoztatására hivatkozva – jelezte, hogy nem tud megjelenni a tárgyaláson, vagyis maga is bízott abban, hogy újraindulhat a mandátumáért.

kormánytáboron belüli szegedi politikus nem ideológiai ellentétből fakadó személyes vitája vetett a szegedi mozgalomra kedvezőtlen fényt. A két politikai tábor is ennek megfelelően reagált a perre. Jellemzőnek tekinthetjük Kelemen kifakadását a tárgyaláson: „Szakáts lerombolta mindazt, ami az ellenforradalomban szép volt.”⁴⁷ A tanúként meghallgatott Gömbös a per súlytalanításával próbálta annak negatív hatását enyhíteni: „...annak anyaga túlságosan kicsinyes és lényegbe nem vágó kérdéseket ölel fel.”⁴⁸ A helyi kereszténynemzeti napilap, a Szegedi Új Nemzedék állásfoglalása fejezi ki legpontosabban a kormánytábor viszonyát a perhez: „Ez az epilógus – így érezzük – el is maradhatott volna. [...] Mert akik a történelemnek a kockázattal teli zónáján *cselekedtek*, minden nemzedék hálijára érdemesek és a magyar história sem lett volna szegényebb, ha elmellőzte volna a szereplők egymásról táplált személyes véleményét. [...] [L]eggyöngédebb érzelmeink úgy kívánnák, hogy a nagy erőfeszítések plasztikáját érintetlenül származtassuk át a jövő nemzedékre s ne hengeressük meg zilált indulatok között azt, ami a történelemé.”⁴⁹ [kiemelés az eredetiben]

A szegediek tevékenységének – különösen a Szegedről induló különítményesek későbbi megtorló hadjáratának – megítélése az emigráns és a hazai baloldali és liberális sajtóban kezdetektől távol állt az idealizált hivatalos képtől. Példaként elegendő megemlíteni a Nemzetgyűlés 1921. december 16-i vitáját, amikor Vázsonyi Vilmos azt fejtegette, hogy a 1919-es emigrációban nem tivornyázással töltötte az idejét, az októbrista Rupert Rezső közbeszólt, hogy „nem úgy, mint Szegeden”. A szegedi Pálffy Dániel, aki maga is részt vett az ellenforradalmi szervezkedésben, erre megjegyezte, hogy „[k]omoly, becsületes munkát folytattak”.⁵⁰ Dettre János – Kelemen utóda a főispáni székben 1918 novemberében – szintén 1921 decemberében – a nemzetgyűlési vitára is reflektálva – a szabadkai *Bács megyei Napló*-ban erősítette meg Rupert leírását: „...délig tartó dorbézolások, dárídók, részeg duhajkodások verték fel a város csöndjét. Kávéházi botrányok és utcai verekedések – ezek voltak külsőségei a diadalmaskodó ellenforradalomnak.”⁵¹ A per során elhangzott tanúvallomások viszont tovább erősítették mind a szegedi ellenforradalmi politizálásról, mind általában véve az „úri társaság”-ról alkotott negatív képet. Szeless József „kártvaszakértő” például kijelentette, hogy „abban az időben olyan mulatozások voltak Szegeden, amilyen talán soha”.⁵² Egy nyugdíjas államrendőr szerint a „regattai mulatozások sokszor belenyúltak a reggelbe s a korán kelő munkások nemegyszer megbotránkoztak az urak könnyelműségén”.⁵³

A szegedi baloldali-liberális lap, a Délmagyarország viszont igyekezett maximálisan kihasználni a két jobboldali politikus vitáját saját politikai álláspontja alátámasztására.⁵⁴ Ez a lap foglalkozott a legnagyobb terjedelemben a perrel, majd rögtön a második tárgyalási nap

⁴⁷ *A Kelemen–Szakáts-féle pör tárgyalásában még mindig csak a legelején tartanak.* Délmagyarország, 2. évf. 1926. febr. 16.

⁴⁸ Gömbös Gyula, Zadravecz István és Back Bernát vallomást tettek a Kelemen–Szakáts-pörben. Szegedi Új Nemzedék, 8. évf. 1926. ápr. 17.

⁴⁹ *Egy történelmi könyv elmérgesedett kritikája a szegedi törvényszék előtt.* Szegedi Új Nemzedék, 8. évf. 1926. jan. 28.

⁵⁰ *Az 1920. évi február 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés naplója.* 13. köt. Budapest, 1921. 488.

⁵¹ Dettre János: *Új partok felé.* Szabadka, 1979. 13.

⁵² *Rendőrök és kaszinói tagok a reggelbe nyúló kártyás mulatásokról.* Délmagyarország, 2. évf. 1926. ápr. 18.

⁵³ *Rendőrök és kaszinói tagok a reggelbe nyúló kártyás mulatásokról,* id. mű

⁵⁴ Maga a per is közvetve a Délmagyarországnak (akkor még Szegednek) köszönhető, hiszen – mint jeleztük – más napilap nem volt hajlandó helyet biztosítani Szakáts Kelemen támadó írásainak.

után ironikus, Üriemberek című vezércikkében is állást foglalt, a per kapcsán az egész úri osztályról véleményt mondva: „Az egyik szegedi úr vaskos emlékirata (amelyik súlyát csak kilóban lehet kellőképpen mérni) hovatovább nem annyira nemzeti történeti forrás, mint inkább magyar Pitaval lesz, hiszen az utóbbi esztendőik majdnem valamennyi politikai gyilkosa és szélhámosa megtalálható benne, annyira, hogy ma már minden hazafias felbuzdulás tettesét először is eben a szegedi memoárban kell megkeresni. [...] A vagyon és rang lebegnek folyton lelki szemeik előtt, az úr a pokolban is úr, gondolják magukban, az összeomlásban is úr, a nemzeti tragédiában is úr és miközben szennyesekeket teregetnek, úgy érzik, hogy ők csinálták a történelmet.”⁵⁵

Összegzőképpen megállapíthatjuk, hogy a per valójában éppen közvetlen tárgya, az ellenforradalmi szervezkedés eseménymenete kapcsán tett hozzá legkevesebbet ismereteinkhez, viszont több olyan szempontot is felvet, ami hozzájárulhat a helyi hatalmi eliten belül a(z ellen)forradalmi időszakban lezajlott változások megismeréséhez.

---

⁵⁵ *Február 15-ére napolták el a Kelemen–Szakáts-pör főtárgyalását.* Délmagyarország, 2. évf. 1926. jan. 29.